

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΜΑΪΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΤΑ ΣΥΜΑΪΚΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΑΘΗΝΑΙ
1974

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ

ΣΥΜΑΪΚΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΟΥ 18^{ου} ΑΙΩΝΑ

ΜΕ ΦΩΝΗΤΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

Πολλά από τὰ λεγόμενα δικαιοπρακτικά ἔγγραφα, προικοσύμφωνα, διαθήκες, πωλητήρια κ.τ.δ., περιέχουν ἄφθονα στοιχεῖα, πού ἀναφέρονται στὴν οἰκογενειακὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ τόπου, ἀπ' ὅπου προέρχονται. Ἐπίσης περιέχουν πληροφορίες ἱστορικοῦ καὶ λαογραφικοῦ περιεχομένου, πού ὑποβοηθοῦν στὴ διαλεύκανση πολλῶν σχετικῶν ἀποριῶν καὶ ἀμφισβητήσεων. Παράλληλα σὲ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ οἱ συντάκτες τοὺς χρησιμοποιοῦν ἰδιωματικὲς λέξεις καὶ ἐκφράσεις ἢ ἀποδίδουν φωνητικὰ φαινόμενα τοπικῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων, μὲ ἀποτέλεσμα τὰ ἔγγραφα τῆς κατηγορίας αὐτῆς νὰ ἀποβαίνουν ἀξιόλογα τεκμήρια γιὰ τοὺς γλωσσολόγους.

Ἐνα τέτοιο δικαιοπρακτικὸ ἔγγραφο καὶ συγκεκριμένα ἓνα προικοσύμφωνο, πού προέρχεται ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ μας ἀρχεῖο καὶ εἰδικώτερα ἀπὸ τὸν κλάδο τῆς πατρικῆς οἰκογενείας τῆς μητέρας μου, πού ἦταν καρπαθιακῆς καταγωγῆς, παρουσιάζω μὲ τὸ μικρὸ μου αὐτὸ μελέτημα. Εἶχε συνταχθῇ στὴ Σύμη τὸ ἔτος 1796 ἀπὸ τὸν παπα-Γιάννη Σπανακιοῦ, μὲ μάρτυρες τὸν ἴδιο τὸ συντάκτη του καὶ τὸ Μιχάλη Καλίγαρο, εἶναι γραμμένο σὲ τετρασέλιδο περγαμηνὸ χαρτί, διαστάσεων 0,288×0,195 μ., πιάνει ὁλόκληρην τὴν πρώτη σελίδα καὶ βρίσκεται σὲ πολὺ καλὴ κατάσταση. Μ' αὐτὸ ὁ Μανώλης Καρπάθιος¹ καὶ ἡ γυναίκα του — δὲν μνημονεύεται τὸ ὄνομά της — παντρεύοντας τὴν κόρη τους, τὴν προικίζουσι μὲ ἀνωγοκάτωγο σπίτι, μὲ σαράντα κατσίκια καὶ πέντε πρόβατα, μὲ ρουχισμό καὶ μὲ τὰ χρειώδη ἑνὸς πρόχειρου νοικοκυ-

1. Ὡς ἐπώνυμο τοῦ ἀποδίδεται τὸ δηλωτικὸ τῆς καταγωγῆς του ἐπίθετο (πρβλ. καὶ τὰ ἐπώνυμα: Ροδίτης, Κρητικὸς, Τηλιακὸς κ.ἄ.δ., πού ἀκούονται καὶ σήμερα στὴ Σύμη). Τὸ φαινόμενο, ὅπως εἶναι γνωστὸ, δὲν εἶναι τοπικὸ συμαϊκόν. Ὅμως φαίνεται πὺς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη δὲν θὰ ὑπῆρχε στὴ Σύμη ἄλλος Καρπάθιος τὴν καταγωγὴν ἢ τουλάχιστο δὲν θὰ ὑπῆρχε Καρπάθιος μὲ τὸ ἴδιο βαπτιστικὸ ὄνομα.

ριοῦ. Οἱ χῶροι τοῦ σπιτιοῦ, ὁ ρουχισμὸς καὶ τὰ εἶδη τοῦ νοικοκυριοῦ ἀναφέ-
ρονται ἓνα πρὸς ἓνα.

Γιὰ νὰ διευκολύνω τὸν ἀναγνώστη, ὥστε νὰ διαβάσῃ τὸ ἔγγραφο μὲ
εὐχέρεια καὶ ἐπιπλέον νὰ παρακολουθήσῃ μὲ ἄνεση τὶς παρατηρήσεις μου
ἐπάνω σ' αὐτό, τὸ παραθέτω σὲ δυὸ μορφές. Ἀμέσως παρακάτω σὲ κανονικὴ
ἀπόδοσι, ἀφοῦ προηγουμένως ἀποκατέστησα μόνον τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴ
στίξιν του, καὶ στὴν ἀπέναντι σελίδα τὸ πρωτότυπο σὲ φωτογραφικὴ ἀπο-
τύπωση.

Τὸ ἔγγραφο σὲ κανονικὴ ἀπόδοσι¹

1Εἰς τὴν δόξαν τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
2καὶ εἰς τὴν πρεσβείαν τῆς ὑπερευλογημένης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀγι-3παρ-
θένου Μαρίας, τοῦ Ἀγίου μεγαλομάρτυρος Προκοπίου καὶ πάν-4των τῶν Ἀ-
γίων ἀμή. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς μετέβαλε 5παραδόξως τὸ ὕ-
δωρ εἰς οἶνον εἰς τὸν ἐγ Γανᾶ γάμον τῆς Γαλιλαίας, 6θὰλλὰ καὶ ὁ μακάριος
Παῦλος συμφωνεῖ λέγων τίμιος ὁ γάμος καὶ ἡ 7κοίτη ἀμιάντος. Συνάπτομεν
δὲ εἰς γάμον κοινωνίαν τὸν τιμιώτα-8τον κὺρ Μιχάλην, υἱὸν τοῦ Λεφτέρη
Χρυσοχοῦ, μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ Μα-9θνώλη Καρπάθιου Εἰρήνην εἰς γάμον πρῶ-
το, προικοδοτεῖ δὲ αὐτὴν ἡ μήτηρ 10αὐτῆς καὶ ὁ πατὴρ αὐτῆ[ς] Μανώλης
καὶ δίδωσιν αὐτῆς [γρ.: αὐτῇ] τὰς εὐχὰς αὐτῆς [γρ.: αὐτῶν] 11καὶ τῶν γονέων
αὐτῶν, ἔπειτα τῆς δίδου διὰ προῖκα ἓνα ὀσπί-12τι κανοῦργιον, ἀνώγι καὶ κα-
τώγι καὶ ἀβλή καὶ γιστέρνα² [νὰ] τὰ τελειώσῃ, 13εἰς τὸν μαχαλᾶ³ τῆς Ἀγίας
Τριάδος, 14καὶ μὲ ὅλα τὰ χρειαζόμενα τοῦ σπιτιοῦ. Ἐπειτα τῆς δι[δου] καὶ
κατζίκια σα-15δράτα καὶ ἕτερα πρόβατα πέτε καὶ παχίρι⁴ [γρ.: μπακίρι] τέ-
ζερα⁵ δύο καὶ τηγάνι 16ἓνα καὶ τζανάκια⁶ ἑξή, ζιπούνια⁷ δύο, γοννέλλες⁸ πέτε,
πουνκάμι-17σα πέτε, φυλάκους⁹ πέτε, ζωνάρια δύο, σετόνια ἓνα, κρεβατοστρώ-
σι 18να, κκελίμι¹⁰ κόχκινο [γρ.: κκελίμι κόκκινο] καὶ ἓνα πάπλωμα, ἕτερο

1. Οἱ ἀριθμοὶ ἐμπρὸς ἀπὸ λέξεις ἢ συλλαβὰς λέξεων παραπέμπουν στοὺς στίχους τοῦ πρωτοτύπου.

2. γιστέρνα, ἡ=ἡ δεξαμενὴ ὅπου συλλέγεται βρόχινο νερό, τὸ ἰταλ. cisterna.

3. μαχαλᾶς, ὁ=ἡ συνοικία, τὸ τουρκ. mahalle.

4. χαλκός, ὁ=τὸ τουρκ. bakir.

5. τέτzerης, ὁ=ἡ χύτρα, τὸ τουρκ. tencere.

6. τσανάκι, τὸ=τὸ τσίγκινο πιάτο, τὸ τουρκ. çanak.

7. ζιπούνι, τὸ=τυμῆμα τῆς γυναικείας συμαϊκῆς φορεσιᾶς, κάτι ὅαν γιλέκο, τὸ ἰταλ. giuppone.

8. γοννέλλα, ἡ=τὸ κυριώτερο ἐξάρτημα τῆς παλαιότερης γυναικείας συμαϊκῆς φο-
ρεσιᾶς, ἀπὸ τὸ ὅποιο καὶ ἡ προσωνυμία: γουνελλάτη, ἡ (ἀπὸ τὸ μέρος τὸ ὅλο).

9. θύλακος, ὁ=μὲ τροπὴ τοῦ θ σὲ φ, ὅπως καί: θηκάρι>φηκάρι>φουνκάρι.

10. Εἶδος ὕφαντοῦ χαλιοῦ, τὸ τουρκ. kilim.

χκελίμ τρίχε- 19νο καὶ νὰ ἔχη καὶ πάλι τὰς εὐχὰς αὐτῶν· ἀ[κό]μη καὶ ποῦ-
κλες¹ δέκα.

20 1796 μηνὶ Ἀπριλίον 25

21Μανώλης μετὰ τῆ[ς] σύζυγός μου ὑποσκούμεστε

22Μιχάλης Καλίγαρος, μάρτυρας

23Παπα-Ἰωάννης Σπανακίου ἔγραφα καὶ μαρτυρῶ.

Ἀπὸ τῆ μελέτῃ τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ ἀποκομίζομε τὰ ἀκόλουθα στοι-
χεῖα:

1. Πληροφορούμεθα πὼς τὸ 1796, τὸ ἔτος τῆς συντάξεώς του, στὴν Πάνω
Πόλῃ, τὸ Χωριό, ὑπῆρχε ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Τριάδας καὶ ἐπιπλέον πὼς
ἦταν δημιουργημένη ἡ γύρω συνοικία, ἡ ὁποία μάλιστα εἶχε πάρει τὴν ἐπω-
νυμία τῆς ἀπὸ τὴν ἐκκλησία αὐτή².

2. Ἐπιβεβαιώνομε τὶς ὀνομασίες μερικῶν ἀπὸ τὰ ἐξαρτήματα τῆς το-
πικῆς φορεσιᾶς τῆς ἐποχῆς καὶ μαθαίνομε ποιὸς ἦταν ὁ ἀπαραίτητος, γιὰ
τοὺς καιροὺς ἐκείνους, οἰκιακὸς ἐξοπλισμὸς ἐνὸς ταπεινοῦ νοικοκυριοῦ.

3. Βλέπομε πὼς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἴσχυε καὶ στὴ Σύμη ὁ θεσμὸς τῆς
προίκας καὶ ἐπιπλέον πὼς ἡ ἀφομοίωση τῶν ξένων, ποὺ ἀποφάσιζαν νὰ ἐγ-
κατασταθοῦν μόνιμα στὸ νησί, ἦταν πλήρης, τουλάχιστο στὴν ἀμφίεση.

4. Τέλος πληροφορούμεθα πὼς τὸν προπερασμένο αἰῶνα ἀκούονταν στὴ
Σύμη τὰ ἐπώνυμα Καλί(γ)αρος, Σπανάκης καὶ Χρυσοχός, ποὺ τὰ συναντᾶμε
καὶ σήμερα. Στούς Ἐκλογικοὺς Καταλόγους τοῦ Δήμου, ποὺ ἰσχύουν καὶ
τώρα, βρίσκομε καταχωρισμένους δύο ἐνήλικους Συμαίους μὲ τὸ ἐπώνυμο
Καλῖαρος, ἓνα μὲ τὸ ἐπώνυμο Σπανάκης καὶ πέντε μὲ τὸ ἐπώνυμο Χρυσοχός.

Ἀλλά, ὅπως εἶναι εὐλογο, ἡ κάποια σημασία τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ δὲν
βρίσκεται στὶς παραπάνω πληροφορίες. Γιὰτὶ παρόμοια στοιχεῖα ἀποκομίζομε
καὶ ἀπὸ ἄλλα δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα τῆς ἴδιας ἐποχῆς³. Ἐκεῖνο ποὺ τὸ
ξεχωρίζει ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο ὁ συντάκτης τοῦ γράφει τὶς
λέξεις, ποὺ χρησιμοποιοῦ. Αὐτὸς ἄλλωστε εἶναι καὶ ὁ λόγος, ποὺ τὸ παρου-
σιάζω μόνο του, χωριστὰ ἀπὸ ἐκεῖνα. Ὅχι βέβαια γιὰτὶ εἶναι εὕρημα, ἀλλὰ
ἐπειδὴ συμβάλλει, νομίζω, κάπως περισσότερο στὸ σχηματισμὸ ἀσφαλέστε-
ρης εἰκόνας γιὰ τὴν ἐποχὴ καὶ τὸ σπουδαιότερο, ἐπειδὴ ἀποτελεῖ τεκμήριο
γιὰ τὴ φωνητικὴ τοῦ τοπικοῦ ιδιώματος.

1. μπούκλα, ἡ = ἡ πόρπη, τὸ μσν. βούκλα, τὸ γαλλικὸ boucle.

2. Ἀπὸ ἄλλο δικαιοπρακτικὸ ἔγγραφο (βλ. παρακάτω στὴ σ. 229 ἐκεῖνο μὲ τὸν ἀριθ. 30)
μαθαίνομε πὼς τὸ ἔτος 1793 οἱ ἐνοριακὲς ἐκκλησίες στὸ Χωριό, τὴν Ἄνω Πόλῃ, ἦταν
συνολικὰ ὀκτώ (στ. 25). Ἀργότερα ἔγιναν δέκα. Τὶς ὀνομασίες καὶ τὴν περιγραφή τῶν ἐκ-
κλησιῶν αὐτῶν βλ. εἰς ΣΑΤΗΡΙΟΥ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Τὰ σεβάσματα τῆς λατρείας τῶν Συμαίων,
ἐπιμελεῖα Ἀλεξ. Σ. Καρνανικόλα, Συμαϊκὴ Βιβλιοθήκη, τ. Α' (1962), σσ. 41-86.

3. Βλ. αὐτὰ ποὺ δημοσιεύονται παρακάτω στὶς σσ. 204-239.

Συγκεκριμένα, ἡ κάποια ιδιαίτερη σημασία τοῦ ἐγγράφου προέρχεται ἀπὸ τὸ γεγονός πὺς ὁ συντάκτης τοῦ παπα-Γιάννη Σπανακιοῦ, ὅπως θὰ ἔχη ἤδη διαπιστώσει ὁ ἀναγνώστης, ἔχει πολὺ περιορισμένες γραμματικές γνώσεις. Γνωρίζει μόνο ἀνάγνωση καὶ γράφη, πρᾶγμα ποὺ ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα, ὅταν γράφῃ, νὰ ἀποδίδῃ τὶς λέξεις φωνητικὰ καὶ ὄχι γραμματικὰ. Τὸ γεγονός πὺς ὁ ὀλιγογράμματος αὐτὸς ἱερέας εἶχε ἀποστηθίσει φράσεις ὀλόκληρες ἀπὸ τὰ ἱερὰ λειτουργικὰ κείμενα, τὶς ὁποῖες χρησιμοποιοῦσε, γιὰ νὰ θεμελιώσῃ ἢ νὰ κοσμήσῃ τὰ γραφόμενά του, καθόλου δὲν ἀλλάζει τὴ μορφή τοῦ ἐγγράφου. Ἀπλῶς ἐξηγεῖ, γιατί οἱ συντοπιῖτες τοῦ τοῦ ἐμπιστευόνταν νὰ συντάσῃ ἐγγράφα, ποὺ γι' αὐτοὺς εἶχαν ιδιαίτερη ἀξία. Γιατὶ φαίνεται πὺς ὁ ἀγαθὸς παπα-Γιάννης τὶς φράσεις αὐτὲς τὶς μεταχειριζόταν καὶ στὸν προφορικὸ τοῦ λόγου δίνοντας ἔτσι τὴν ἐντύπωση λογίου.

Ἄλλὰ ἄς δοῦμε τὴ συγκεκριμένη ἰδιομορφία τοῦ ἐγγράφου.

1. Οἱ λέξεις γράφονται χωρισμένες σὲ συλλαβὲς καὶ χωρὶς τόνους καὶ πνεύματα. Ἐπιπλέον δὲν χρησιμοποιοῦνται σημεῖα στίξεως καὶ κεφαλαῖα γράμματα· πρβλ.: *η στιν δο ξαν* (στ. 1), *θε ω το κου* (στ. 2), *α λα ο μα κα ρι* *ως παν λος* (στ. 6), *μη χα λις μαρ τι ρας* (στ. 22).

2. Γιὰ τὴν ἀπόδοση τοῦ *ι* χρησιμοποιοῦνται μόνο τὰ φωνήεντα *η* καὶ *ι* καὶ αὐτὰ ὅπως τύχη. Ὅπως τύχη χρησιμοποιοῦνται καὶ τὰ *ω* καὶ τὰ *ο*· πρβλ.: *ο κι ρη ως η μο νι η σους* (στ. 4), *τη μι ως ο γα μως καὶ η κι τη* (στ. 6-7).

3. Οἱ δίφθογγοι *ευ* καὶ *αυ* ἀποδίδονται μὲ τὰ συμπλέγματα *εφ*, *αφ* καὶ *αβ*· πρβλ.: *λε φτε ρι, α φτις, α βλι* (στ. 8, 10, 12)¹.

4. Τὰ τελικὰ σύμφωνα *ν* καὶ *ς* συνεκφέρονται μὲ τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν τῆς ἐπόμενης λέξεως· πρβλ.: *τη σι πε ρεν λο γη με νις* (στ. 2), *το να γι ων* (στ. 4), *η σι νο* (στ. 5), *μι χα λι νι ων* (στ. 8), *τα σε ν χας* (στ. 10).

5. Τὸ τελικὸ *ν* τῆς ρηματικῆς καταλήξεως ἀποβάλλεται· πρβλ.: *δί δου* (στ. 11).

6. Τὰ συμφωνικὰ συμπλέγματα *νκ*, *ντ* καὶ *μπ* ἀποδίδονται ἀπερρινωμένα· πρβλ.: *το νε γγα να* = τὸν ἐν Κανᾶ (στ. 5), *σα ρα τα* = σαράντα (στ. 14-15), *πε τε* = πέντε (στ. 15), *σε το νι* = σεντόνι (στ. 17), *που κλες* = μποῦκλες (στ. 19)².

7. Ἀπὸ τὰ δύο *κ* (*κκ*) τὸ ἓνα ἀποδίδεται ὡς *δασύ*· ὅμως, ἀπὸ λάθος στὴν ἀναγνώριση, ὡς *δασυνόμενο* παρουσιάζεται τὸ πρῶτο, ἐνῶ πραγματικὰ *δα-*

1. Σὲ λέξεις πολὺ κοινὲς στὰ λειτουργικὰ καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ κείμενα χρησιμοποιοῦνται καὶ δίφθογγοι, πρβλ.: *παν λος, ευ χας, αυ της* (στ. 6 καὶ 10).

2. Σήμερα ἡ πιστὴ φωνητικὴ ἀπόδοση τῶν συμφωνικῶν αὐτῶν συμπλεγμάτων ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν χρησιμοποίηση τῶν ξένων φθόγγων *g*, *d*, *b*. Ὅμως ὁ συντάκτης τοῦ ἐγγράφου στὸ φθόγγο *d* ξεχώρισε τὸ γράμμα *τ* καὶ στὸ φθόγγο *b* τὸ γράμμα *π* καὶ μὲ τὰ γράμματα αὐτὰ ἀπέδωσε τὰ συμπλέγματα *ντ* καὶ *μπ*, ἐνῶ τὸ φθόγγο *g* τὸν ἀπέδωσε μὲ δύο *γ* (*γγ*).

σύνεται τὸ δεύτερο· πρβλ.: πα χκι ρι (στ. 15) γρ.: πα κχι ρι, χκε λι μι κο χκι-
νο (στ. 18) γρ.: κχε λι μι κο χκι νο. Σημειώνω πὼς τόσο τὸ φωνητικὸ αὐτὸ
φαινόμενο ὅσο καὶ τὰ προηγούμενα μὲ τοὺς ἀριθ. 4-6 διατηροῦνται στὸ συ-
μαϊκὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα.

8. Τὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα τσ ἀποδίδεται ὡς τζ· πρβλ.: κα τζι κια
(στ. 14), τζα να κια (στ. 16). Ἄν ληφθῇ ὑπόψῃ πὼς ὁ συντάκτης τοῦ δικαιο-
πρακτικοῦ ἐγγράφου ἀποδίδει τὶς λέξεις ὅπως τὶς ἀκούει, χρησιμοποιώντας
δηλαδὴ φωνητικὴ γραφή, μὲ ἐξαίρεση μερικὲς λέξεις πολὺ συχνῆς στὰ λειτουρ-
γικὰ καὶ στὰ ἄλλα ἱερὰ κείμενα¹, θὰ μπορούσε νὰ καταλήξῃ κανεὶς στὸ συμ-
πέρασμα πὼς τὸ 18ο αἰῶνα, τὴν ἐποχὴ πού γράφηκε τὸ ἐγγράφο αὐτό, τὸ
σύμπλεγμα τσ ἀποδιδόταν ὡς τζ. Ὅμως καὶ σήμερα ἀλλὰ καὶ τὸν περασμένο
αἰῶνα, ὅπως φαίνεται ἀπὸ κείμενα, πού ἔχει καταβληθῇ φροντίδα νὰ ἀποδο-
θοῦν ὅπως ἀπαιτοῦσε ἡ φωνητικὴ τοῦ ἰδιώματος², τὸ σύμπλεγμα γραφόταν καὶ
ἀποδιδόταν ὡς τσ. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ ὅτι σὲ ἄλλα δικαιο-
πρακτικὰ ἐγγράφα τῆς ἰδίας μὲ τὸ ἐγγράφο αὐτὸ ἐποχῆς, γραμμένα κανονι-
κά, τὸ σύμπλεγμα τσ γράφεται ὡς τζ, π.χ. ἐτζι³ ἀντὶ ἔτσι, Τζατταλιοῦ⁴ ἀντὶ
Τσατταλιοῦ, Πετζοκωλιοῦ⁵ ἀντὶ Πετσοκωλιοῦ, ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα
πὼς ἡ γραφή τζ εἶναι μεταφορὰ ἀπὸ τὰ ἱερὰ κείμενα, στὰ ὁποῖα τὴν ἐποχὴ
ἐκείνη τὸ σύμπλεγμα τσ γραφόταν τζ, ἀπὸ βυζαντινὴ παράδοση, καὶ πὼς
δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴ φωνητικὴ τοῦ ἰδιώματος. Προσθέτω πὼς γιὰ τὸ σύμ-
πλεγμα αὐτὸ τὸ ὁ Ἀθανάσιος Μπούτουρας γράφει: «Ὁ Sophocles καὶ ὁ Du
Cange σχεδὸν μόνο τζ γράφουσι, ὡς ὅλοι σχεδὸν οἱ συγγραφεῖς τῆς βυζαντι-
νῆς καὶ προγενεστέρας νεοελληνικῆς περιόδου, ἀλλ' εἶναι ἀμφίβολον ἂν αὕτη
ἦτο πραγματικὴ ἢ ἂν ἦτο μᾶλλον κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἀτελὲς γραφικὴ
παράστασις τοῦ τσ»⁶.

9. Χρησιμοποιοῦνται λόγιες φράσεις παρμένες ἀπὸ τὰ λειτουργικὰ κεί-
μενα, οἱ ὁποῖες ὅμως, ὅπως ἔχω ἤδη σημειώσῃ, δὲν ἀλλοιώνουν τὴ μορφή καὶ
τὴν οὐσίαν τοῦ ἐγγράφου· πρβλ.: με τε βα λε πα ρα δο ξος το η δορ η σι νο
(στ. 4-5), ω μα κα ρι ως παν λος σιμ φο νι λε γον τη μι ως ο γα μως και η
κι τη α μι αν τος (στ. 6-7), σι να πτο μεν δε ης γα μου κι νο νι αν (στ. 7).

1. Πρβλ. τὴ σημείωση ἀριθμὸς 1 στὴν προηγούμενη σελίδα.

2. Βλ. ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΧΑΒΙΑΡΑ, Ἡ κυρὰ Ζορζώνα (παραμῦθι), Ζωγράφειος Ἀγών,
ἐν Κωνσταντινουπόλει 1891, τ. Α', σ. 224, στήλῃ β', στ. 17 καὶ ΣΑΤΗΡΙΟΥ ΑΔ. ΚΑΡΑΝΙΚΟ-
ΛΑ, Συμαϊκὰ λαογραφήματα, Λαογραφία, τ. ΙΖ' (1957), σ. 422, στ. 9 καὶ ἀνάτ. σ. 16, στ. 9.

3. Βλ. παρακάτω στὴ σ. 207 τὸ στ. 5 τοῦ ἐγγράφου ἀριθ. 5.

4. Βλ. παρακάτω στὴ σ. 237 τὸ στ. 3 τοῦ ἐγγράφου ἀριθ. 35.

5. Βλ. παρακάτω στὴ σ. 213-214 τὸ στ. 2 τοῦ ἐγγράφου ἀριθ. 14.

6. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΜΠΟΥΤΟΥΡΑ, Περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἐκτάσεως τοῦ τσ (τζ) φθόγ-
γου ἐν τῇ ἐλληνικῇ γλώσσῃ, ἐν Ἀθήναις 1917, ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ Α' τόμου τῆς «Ἀγώ-
γῃς», σ. 2, στήλῃ β'.

Ἀλλὰ σὲ μερικὲς περιπτώσεις, ὅπως ἦταν ἄλλωστε φυσικό, οἱ λέξεις ἀποδίδονται παρεμφερῆς, πρβλ.: *πρι κο δο τη δε α φτι νι μι τηρ αν της και ο πα τηρ α φτι* (γρ.: *αυ της*) (στ. 9-10), *δι δο σι να φτις* (γρ.: *αυ τη*) *τα σευ χας αν τις* (γρ.: *αυ των*) (στ. 10).

Κλείνοντας τὸ σημειώμά μου αὐτὸ προσθέτω πὼς ἡ περίπτωση τοῦ ἀγαθοῦ λευίτη τῆς Σύμης μὲ τὶς περιορισμένες γραμματικὲς γνώσεις, ποὺ τὸν ἐμφανίζουν, κατὰ κάποιον τρόπο, πρόδρομο τῆς λεγόμενης φωνητικῆς γραφῆς, δὲν θὰ ἦταν ἀσφαλῶς ἡ ἐξαίρεση γιὰ τὸ αἰγαιοπελαγίτικο αὐτὸ νησί κατὰ τοὺς προεπαναστατικούς χρόνους. Ἄς μὴ μᾶς διαφεύγῃ ἄλλωστε πὼς μόλις στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ προπερασμένου αἰώνα εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀποδίδῃ καρπούς ἡ τοπικὴ ἀνώτερη σχολή, ἡ Σχολὴ τῆς Ἀγίας Μαρίνας¹, καὶ πὼς γιὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦν, τὸν καιρὸ ἐκεῖνο, οἱ θρησκευτικὲς ἀνάγκες τῶν πολυπληθῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ αὐτοῦ μὲ τοὺς ὀκτὼ ἐνοριακοὺς ναοὺς, ἦταν ἀπαραίτητος ἓνας μεγάλος ἀριθμὸς ἱερέων.

Ὅμως ἡ στρατιὰ αὐτῆ τῶν ἱερέων τῆς σειρᾶς τοῦ παπα-Γιάννη ἀπὸ τῆς Σύμης, τῶν ὀλιγογράμμάτων ἀλλὰ διαποτισμένων ἀπὸ βαθειὰ θρησκευτικὴ πίστη καὶ ἱερὴ προσήλωση στὴν ιδέα τῆς πατρίδας, ὑπῆρξε ὁ κύριος συντελεστής τοῦ θαύματος νὰ διατηρηθῇ, στοὺς ἀτέλειωτους καὶ ζοφεροὺς καιροὺς τῆς δουλείας, ἀμόλυντη ἡ προγονικὴ θρησκεία καὶ ἄσβεστη ἡ φλόγα γιὰ ἐθνικὴ ἀποκατάσταση. Γι' αὐτὸ ἀξίζει τὸ δίκαιο ἔπαινο ὁ ἐμπνευστὴς τῆς ιδέας νὰ ἀνεγερθῇ στὴν πρωτεύουσα τῆς Δωδεκανήσου μνημεῖο, γιὰ νὰ τιμηθῇ, γιὰ τὴ μεγάλη του αὐτῆ προσφορά, ὁ ἀνώνυμος δωδεκανήσιος παπᾶς².

1. Γιὰ τὴν ἐπωνυμία καὶ τὸ ἐπίπεδο τῆς Σχολῆς αὐτῆς βλ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ Σ. ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑ, Ἐνα ἄγνωστο χειρόγραφο τῆς ἀνέκδοτης Φυσικῆς Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου, Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, τ. Ε' (1971), σ. 43 κ.ἐξ., Τοῦ ΑΥΤΟΥ, Κατάλογος χειρογράφων προερχομένων ἐκ τῆς Σχολῆς Σύμης, Ἑλληνικά, τ. 23 (1970), σ. 38 κ.ἐξ., Τοῦ ΑΥΤΟΥ, Ὁ μῦθος τῆς Πρόκνης σὲ μαθηματάριο ἀπὸ τῆς Σχολῆς Σύμης, Παρνασσός, τ. ΙΔ' (1972), σσ. 86 κ.ἐξ.

2. Εἶναι τὸ πρῶτο μνημεῖο, ποὺ ἔχει ἀνεγερθῇ στὴ Δωδεκανήσο μετὰ τὴν ἐνσωμάτωσή της στὸν ἐθνικὸ μας κορμό. Τὸ εἶχε ἀνεγείρει σὲ περίοπτη θέση, μπροστὰ ἀπὸ τὴν κύρια εἴσοδο τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, τὸ ἔτος 1949, ὁ πρῶτος πολιτικὸς Γενικὸς Διοικητὴς Δωδεκανήσου Νικόλαος Μαυρῆς, γιὰ νὰ τιμηθοῦν ὁ παπᾶς καὶ ὁ δάσκαλος, οἱ δύο στυλοβάτες τοῦ ἐθνικοῦ μας βίου, σεμνὸ καὶ ἀπέριττο, ὅπως σεμνὴ καὶ ἀθόρυβη ἦταν καὶ ἡ προσφορά τους.